

3. Дубно Т. В. Співвідношення способу вчинення злочину та злочинної дії [Електронний ресурс] / Т. В. Дубно // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 224–228. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11dtvtzd.pdf>.
4. Вецкая С. А. Криминалистическая характеристика и первоначальный этап расследования грабежей и разбоев, совершенных группами несовершеннолетних : учеб. пособие / С. А. Вецкая, А. И. Натура. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 204 с.
5. Бушуев Г. В. Способ совершения преступления и его влияние на общественную опасность содеянного : лекция / Г. В. Бушуев. – Омск : Омск. ВШМ МВД СССР, 1988. – 24 с.
6. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Харьков : Вища шк., 1982. – 158 с.
7. Панов Н. И. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления : учеб. пособие / Н. И. Панов. – Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1984. – 161 с.
8. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.
9. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Сердюк Л. В. ; под ред. Щербы С. П. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 378 с.
10. Бандурка А. М. Вандализм / А. М. Бандурка, А. Ф. Зелинский. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1996. – 198 с.;
11. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль: Секреты причин насилия, мотивов убийств, гнева, враждебности, ненависти, разрушения, предрасположенности личности к насилию / Л. Берковиц ; пер. с англ. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 512 с.
12. Еникеев М. И. Основы общей и юридической психологии : учеб. для вузов / М. И. Еникеев. – М. : Юрист, 1996. – 631 с.
13. Бедриківський В. В. Бандитизм: соціально-правовий і криминологічний аналіз : монографія / В. В. Бедриківський, О. М. Литвинов ; за наук. ред. О. Н. Ярмиша. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2009. – 162 с.

Надійшла до редколегії 20.03.2012

РЕБАЛКО Н. В. СПОСОБЫ И ИНСТРУМЕНТЫ КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

Изложено теоретическое исследование понятий «способ корыстно-насильственного посягательства» и «инструмент корыстно- насильственного посягательства несовершеннолетних»; освещены результаты авторского исследования способов и инструментов корыстно-насильственных преступлений, совершенных несовершеннолетними.

REBALKO N. WAYS AND INSTRUMENTS OF MERCENARY AND VIOLENT CRIMES COMMITTED BY JUVENILES

The theoretical research of concept «way of mercenary and violent infringement» and «the instrument of mercenary and violent infringements of juveniles» are stated; results of the author's research of ways and instruments of mercenary and violent crimes of juveniles are highlighted.

УДК [343.98:343.542.1-058.55](477)

М. І. СВЕНТІКОВА,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ВИГОТОВЛЮВАЧА, ЗБУВАЛЬНИКА ТА РОЗПОВСЮДЖУВАЧА ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

Розглянуто поняття «особа злочинця», запропоновано багатоаспектний підхід до її вивчення. З'ясовано зміст діяльності щодо вивчення особи, яка незаконно виготовляє, збуває та розповсюджує порнографічні предмети.

При розслідуванні злочинів, передбачених ст. 301 Кримінального кодексу (далі – КК) України, слідчий вивчає особу підозрюваного (обвинуваченого) шляхом виявлення, система-

тизації та аналізу характерних рис особи злочинця, що є важливим елементом криміналістичної діяльності з розкриття, розслідування та запобігання злочинів з незаконного ввезення,

виготовлення та збуту порнографічних предметів.

Вивчення особи виготовлювача, збувальника та розповсюджувача порнографічних предметів є завданням цілої низки слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів та здійснюється протягом усіх стадій кримінального процесу. Цілі, завдання, методи такої діяльності та коло суб'єктів, які збирають певні відомості, можуть відрізнятися, а отримана інформація – використовуватися в різні способи з метою встановлення істини у справі.

На необхідності дослідження особи злочинця наголошували В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Магусовський, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько тощо. Серед метрів зарубіжної криміналістичної науки слід відзначити імена таких відомих учених, як Р. С. Белкін, В. Ф. Глазирін, Л. Я. Драпкін, В. О. Образцов, М. П. Яблоков тощо. Лише за останні роки з цієї проблематики у світ вийшло декілька монографій та чимало статей в наукових збірниках. Водночас вивченню особи виготовлювача, збувальника та розповсюджувача порнографічних предметів достатньої уваги науковцями не приділялось (С. В. Хільченко, А. О. Іванова). **Метою** нашої статті є визначення основних напрямків і суб'єктів вивчення особи виготовлювача, збувальника й розповсюджувача порнографічних предметів, сутності психологічного портрету, його змісту та значення.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити три напрямки вивчення особистості злочинця. Перший напрямок передбачає отримання даних про невідомого злочинця на основі інформації про механізм вчинення ним злочину, а також за залишеними на місці злочину матеріальними та ідеальними слідами [1, с. 154–163]. Він виникає на етапі розкриття злочину та спрямований на встановлення особи, яка вчинила злочин, адже характерні риси особистості злочинця, його «професійні» звички виражаються в певних способах, методах, прийомах скоєння злочину та відповідних їм слідах.

Суб'єктами вивчення особистості злочинця стають:

1) оперативний працівник, дії якого спрямовані на виявлення та документування інформації про особу злочинця, складання його словесного портрету, встановлення, розшук і затримання;

2) експерт, який проводить експертне дослідження залишених злочинцем сліди та

предметів. Слідами, залишеними злочинцем на місці незаконного виготовлення, розповсюдження, збуту порнографічних предметів, можуть бути: а) сліди пальців рук, взуття, транспорту, мікрочастинки одягу, волосся тощо; б) сліди примушування до участі у створенні порнографічних предметів (кров, біологічні виділення, записки з погрозами тощо) та статевого акту акторів-натурників; в) сліди відтворення порнографічних творів (електронні протоколи передачі файлів, які знаходяться на серверах, облікові записи та нотатки у блокнотах, зошитах, ярликах тощо); г) засоби для виготовлення продукції порнографічного характеру (цифрова техніка, комп'ютери, засоби для освітлення приміщень, копіювальна та друкарська техніка, записувальні прилади, витратні матеріали тощо); д) самі порнографічні предмети; е) речі акторів-натурників, злочинця, загублені чи залишені на місці скоєння злочину тощо. Дослідження зазначених слідів дозволяє визначити певні складові інформаційного портрету злочинця, встановити, затримати та ідентифікувати його;

3) слідчий, який вивчає та аналізує наявну інформацію про обставини вчиненого злочину, висуває версії щодо особи, яка його вчинила, визначає коло обставин, які необхідно встановити, планує слідчі дії, оперативно-розшукові та організаційні заходи, спрямовані на встановлення злочинця та його ідентифікацію. Зазначена інформація може бути одержана в ході огляду місця події, допитів свідків, перевірки даних за криміналістичними обліками, зняття інформації з каналів зв'язку тощо. Вважаємо доцільним у практичній діяльності слідчого формувати банк типових моделей різних категорій злочинців, що дозволить оптимізувати процес їх виявлення шляхом звуження кола осіб, серед яких найбільш вірогідний пошук злочинця.

Другий напрямок передбачає вивчення відомих слідству підозрюваних (обвинувачених) у процесі досудового слідства особами, які його проводять, – слідчим, прокурором [2, с. 6, 8]. Одержати інформацію про особистість підозрюваного (обвинуваченого) слідчий може процесуальним і непроцесуальним шляхом. До *процесуальних дій*, у ході яких одержується інформація про особистість підозрюваного (обвинуваченого) належать: 1) проведення слідчих дій; 2) направлення відповідних запитів до різноманітних установ, підприємств, організацій.

До слідчих дій можна віднести наступні: а) огляд місця події; б) допити підозрюваного (обвинуваченого) та свідків (родичів, членів

сім'ї, друзів, колег); в) виїмка чи (і) обшук за місцем проживання, роботи підозрюваного (обвинуваченого) чи зберігання ним майна і документів, а також у місцях його можливого перебування (притонах, нічних клубах, ігрових залах, місцях звідництва та розпусти тощо); г) призначення експертиз (комп'ютерно-технічної, дактилоскопічної, трасологічної, техніко-криміналістичної експертизи документів, почеркознавчої, авторознавчої, судово-сексопатологічної, судово-психологічної, судово-психіатричної, судово-медичної експертизи підозрюваного (обвинуваченого), експертизи матеріалів та засобів відео- і звукозапису тощо).

При розслідуванні у кримінальних справах, порушених за ст. 301 КК України, слідчий може направляти відповідні запити до різноманітних установ, підприємств, організацій, а саме: до психоневрологічного диспансеру, наркологічного кабінету, адміністрації за місцем проживання, роботи, навчання, відбування покарань, медичних установ, у яких лікувався підозрюваний (обвинувачений), тату-салонів тощо.

До *непроцесуальних джерел* належать відомості, отримані оперативним-розшуковим шляхом, які потребують обов'язкової перевірки процесуальним шляхом для надання їм статусу доказів. Також до непроцесуальних дій слід віднести результати безпосереднього спостереження слідчим за поведінкою, емоційними проявами підозрюваного (обвинуваченого) на досудовому слідстві (манерою поведінки, позою, статурою, жестами, емоційними проявами, мімікою тощо) [3, с. 8–9]. Отримані дані стають підставою для обґрунтованого прийняття рішень про призначення певних експертиз, проведення інших слідчих дій, обрання запобіжного заходу тощо.

Третій напрямок у криміналістичному вивченні особи злочинця полягає в необхідності вивчення осіб, засуджених за вироком суду, що набрав законної сили, а також підозрюваних, обвинувачених, щодо яких було припинено кримінальну справу і (або) кримінальне переслідування [4, с. 27–29]. Суб'єктом, що вивчає особу виготовлювача, збувальника та розповсюджувача порнографічних предметів, є науковець, який анкетує слідчих, що провадили розслідування у кримінальних справах даної категорії, аналізує та узагальнює обвинувальні вирoki, вивчає статистичні дані, результати кримінологічних чи (і) соціологічних досліджень та матеріали кримінальних справ, провадження у яких було припинено. Метою такого вивчення є вдосконалення існуючих та розроб-

лення нових методик розкриття, розслідування та запобігання досліджуваним злочинам.

На нашу думку, наведені напрямки визначають етапи вивчення особи злочинця залежно від етапів розкриття, розслідування та запобігання злочинів. Дані про особу злочинця, отримані в ході вивчення у рамках кожного з зазначених напрямків, доповнюють одні одних, формують загальний інформаційний портрет злочинця¹ та дозволяють із достатньою глибиною та більш високим ступенем достовірності охарактеризувати його особистість, адже повне, всебічне й об'єктивне розслідування злочинів, забезпечення дотримання законності на досудовому слідстві залежить від знання слідчими типових особових властивостей злочинців [5, с. 82–84].

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним ввезенням, виготовленням та збутом порнографічних предметів і вивченні особи злочинця значущими можуть виявитися будь-які людські властивості: від анатомічних і біологічних (папілярні узори, група крові тощо) до психологічних і соціальних (особливості психічних процесів, професія тощо). Аналіз наукової літератури дозволяє визначити відсутність єдиного підходу криміналістів щодо достатнього обсягу відомостей про особу злочинця, які потребують встановлення при розкритті, розслідуванні та запобіганні злочинам. Так, до інформації про поширювача порнографії С. В. Хільченко відносить інформацію, яка характеризує його психічні та анатомічні особливості, зокрема інтелектуальні здібності, зовнішність та індивідуальні особливості будови деяких частин тіла (обличчя, рук, ніг, зубного апарату тощо), а також біологічні властивості організму та його виділень [6, с. 20]. На думку П. Д. Біленчука, до таких відомостей належать:

¹ Вивчення особи злочинця є складовою предмета психології, філософії, соціології, криміналістики, кримінології, кримінального процесу, кримінального права та інших наук. Кожна з них розглядає зміст і напрямки вивчення особи у площині своїх інтересів. Саме тому одні вчені пропонують застосування методу психологічного портретування (О. М. Бандурка, Т. В. Алексеева, Ю. М. Антонян, А. Н. Пастушеня, А. І. Ушатиков, Ю. В. Чуфаровський, А. І. Анфіногенов), інші – психологічного профілювання (С. М. Богомолова, В. О. Образцов), соціально-психологічного портретування (С. М. Яковець, М. І. Журавленко, О. М. Халіков), інформаційного портретування (М. І. Марко) особи злочинця з метою його виявлення та ідентифікації.

біологічні (стан здоров'я, стать, вік, хода, постава, міміка, манера поведінки, особливості почерку та усного мовлення, виділення: кров, сеча тощо), соціальні (персонографічні дані; загальні риси характеру; здібності; життєвий досвід, загальний рівень культури, виховання, професійна підготовка), психологічні (уважність, емоції та почуття, пам'ять, мислення тощо), фізичні (зовнішні: будова тіла, його розміри і розміщення різних його частин; внутрішні: склад крові, сперми, запаху поту) [2, с. 77–78]. А. Ф. Волобуєв визначає наступний перелік відомостей про особу обвинуваченого, які обов'язково повинні бути зібрані в кожній кримінальній справі: 1) вік; 2) громадянство; 3) освіта і володіння мовою, якою ведеться судочинство; 4) стан здоров'я (у тому числі наявність у жінки вагітності); 5) сімейний стан і наявність дітей; 6) наявність професії, посада, характер виконуваних службових обов'язків; 7) постійне місце проживання; 8) майнове становище; 9) поведінка під час учинення злочину і після нього (може оцінюватися як пом'якшувальна чи обтяжувальна обставина); 10) поведінка в сім'ї, на роботі, за місцем проживання; 11) наявність судимості і пов'язаних із цим обставин; 12) наявність нагород, почесних, військових, спеціальних звань [7, с. 41].

Досліджуючи аналізоване питання щодо потерпілих, Т. П. Матюшкова визначає наступну систему відомостей про криміналістично значущі ознаки особи: 1) *демографічні і біографічні* (відомості про стать, вік, місце народження, освіту, місце навчання, роботи, спеціальність, фахові напрямки діяльності; дані про батьків, дітей, інших членів родини); 2) *соматичні* (наявність, вид, стадія хронічних та інших захворювань, розладів, у тому числі особливих психічних станів у ситуації вчинення злочину); 3) *біологічні* – а) антропологічні; б) фізичні (розміри тіла і його структурно-механічні властивості); в) функціонально-анатомічні (акустичні особливості голосового апарату, параметри та особливості рухів тіла і його частин); г) зовнішня анатомія тіла, що включає риси обличчя, особливості побудови зовнішніх органів, морфологію шкіряних узорів тощо; д) біохімічні (специфіка складу крові, слини, поту, сперми, інших виділень, тканин тіла, потожирової речовини, що утворюють запах тіла); е) їх патологічні аномалії; 4) *психологічні* – а) спрямованість особистості (нахили, бажання, коло інтересів, світогляд, світосприйняття, ціннісні орієнтири та мотиваційна сфера); б) вплив досвіду (знання, вміння,

звички, отримані завдяки власному досвіду та навчанню); в) індивідуальні особливості психічних процесів як форм відображення: особливості сприйняття, пам'яті, уявлення, уваги, волі, емоцій; г) біологічно обумовлена підструктура особистості (темперамент, статеві і вікові властивості, патологічні зміни); 5) *соціальні* (відомості про соціальні ролі та зв'язки, про спосіб життя, моральні та ділові якості, суспільні погляди й установки як результат впливу мікросередовища на формування особистості); 6) *супутні* – речові (дані про одяг, взуття, особисті та інші речі і предмети, які були в особи під час учинення злочину) [8, с. 60–61].

Аналізуючи наведені точки зору, а також чинне законодавство, судову та слідчу практику, вважаємо, що при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 301 КК України, про особу, яка незаконно ввозить, виготовляє та збуває порнографічні предмети, мають бути зібрані наступні дані: 1) прізвище, ім'я, по батькові; 2) дата і місце народження; 3) національність; 4) громадянство; 5) рівень освіти та професійної кваліфікації, рід занять; 6) місце проживання, роботи, служби, навчання, місця ймовірного перебування; 7) сімейний стан, наявність на утриманні малолітніх дітей, дітей-інвалідів, хворих батьків, осіб, які знаходяться під опікою обвинуваченого тощо; 8) наявність майна, що підлягає арешту з метою забезпечення вироку в частині накладених штрафів; 9) наявність психічної чи іншої патології, пов'язаної зі здоров'ям; 10) наявність алкогольної, наркотичної, комп'ютерної чи іншої залежності; 11) наявність судимості і пов'язаних із цим обставин; 12) наявність особливих прикмет (родимок, татуювань, шрамів тощо); 13) наявність нагород, почесних, військових, спеціальних звань; 14) наявність обставин, що пом'якшують чи обтяжують кримінальну відповідальність. Окрім зазначених, залежно від ситуації розслідування, можуть бути наведені й інші дані про особу злочинця. Наприклад, цільове налаштування виконати задумане, злочинні зв'язки, рольова функція в злочинній групі, індивідуальні ознаки особистості (тип характеру, зовнішності, статури, пантоміміка, звички, схильності, навички тощо), особливості походження (родина) та особистої історії життя, ставлення до окремих видів діяльності (служба в армії, спорт, медицина, робота з людьми) тощо.

На нашу думку, зазначені дані є складовими інформаційного портрета злочинця, метою складання якого є створення загального уявлення

про його особистість, що дозволить вирішити наступні завдання: 1) правильно оцінити слідчу ситуацію; 2) сформулювати версії про особу злочинця та місце його перебування; 3) встановити особу невідомого злочинця чи розшукати відомого, що переховується; 4) кваліфікувати його дії; 5) визначити коло слідчих дій, які слід провести за участю встановленого злочинця чи з метою його вивчення; б) обрати тактичні прийоми проведення слідчих дій за участю підозрюваного (обвинуваченого) згідно з його віком, іншими особливостями особистості, наявності судимості тощо; 7) визначити вид запобіжного заходу, належні умови утримання, відбування покарання; 8) визначити чинники, що обумовили скоєння конкретного злочину конкретною особою; 9) застосувати виховні заходи.

Слід відзначити, що вивчення особистості є не самоціллю, а частиною процесу розслідування як пізнавальної діяльності, в ході якої збирається інформація, що необхідна для встановлення в повному обсязі обставин, які підлягають

доказуванню в кримінальній справі (ст. 64 Кримінально-процесуального кодексу України) та швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних, дотримання слідчими норм кримінального, кримінально-процесуального та інших галузей законодавства під час провадження у кримінальних справах (ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України) [8, с. 58].

Резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що під вивченням особи виготовлювача, збувальника та розповсюджувача порнографічних предметів слід розуміти цілеспрямовану діяльність слідчого, прокурора, судді та інших уповноважених суб'єктів на всіх стадіях кримінального судочинства, що полягає у виявленні сукупності відомостей, які всебічно характеризують особу злочинця, складанні його інформаційного портрета з метою вирішення криміналістичних, оперативнорозшукових, кримінально-правових, кримінально-процесуальних, кримінологічних та пенітенціарних завдань.

Список використаної літератури

1. Чулахов В. Н. Криминалистическое учение о навыках и привычках человека / В. Н. Чулахов ; под ред. Е. Р. Россинской. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 288 с.
2. Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія / П. Д. Біленчук. – К. : Атіка, 1999. – 352 с.
3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие / В. Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 1999. – 157 с.
4. Антонян Ю. М. Личность преступника / Ю. М. Антонян, В. Н. Кудрявцев, В. Е. Эминов. – СПб : Юрид. центр Пресс, 2004. – 366 с.
5. Баженов А. В. Досудебное производство по делам о преступлениях против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Баженов Андрей Витальевич. – Калининград, 2009. – 244 с.
6. Хільченко С. В. Методика розслідування поширення порнографічних предметів : навч. посіб. / С. В. Хільченко. – К. : Паливода А. В., 2008. – 152 с.
7. Волобуєв А. Ф. Вивчення особистості обвинуваченого як елемент криміналістичної методики / А. Ф. Волобуєв, Б. А. Бурбело // Право і Безпека. – 2008. – Т. 7. – № 2. – С. 40–43.
8. Матюшкова Т. П. Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Матюшкова Тетяна Петрівна. – Х., 2006. – 255 с.

Надійшла до редколегії 11.01.2012

СВЕНТИКОВА М. И. ИЗУЧЕНИЕ ЛИЧНОСТИ ИЗГОТОВИТЕЛЯ, СБЫТЧИКА И РАСПРОСТРАНИТЕЛЯ ПОРНОГРАФИЧЕСКИХ ПРЕДМЕТОВ

Рассмотрено понятие «личность преступника», предложен многоаспектный подход к ее изучению. Выяснено содержание деятельности относительно изучения изготовителя, сбытчика и распространителя порнографических предметов.

SVIENTIKOVA M. STUDY OF THE PERSON OF MANUFACTURER, SELLER AND DISTRIBUTOR OF PORNOGRAPHIC OBJECTS

The «person of criminal» is considered, the multidimensional approach to its study is offered. The maintenance of activity in relation to the study of the person, that makes illegally, sells off and distributes pornographic objects is found out.